

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ ЯК НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Рябовол Л. Т., д. пед. н., професор

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

lryabovol8@gmail.com

Ключові слова:

методична система, наукова діяльність, студенти-правники, заклади вищої освіти, компетентності, програмні результати навчання.

Встановлено, що проблема наукової діяльності студентів-правників викликає інтерес вітчизняних та зарубіжних учених. Наукову діяльність студентів-правників вони розглядають як засіб стимулювання пізнавального інтересу та активізації навчальної діяльності, чинник удосконалення змісту і форм, підвищення ефективності професійної підготовки фахівців. Необхідність проведення наукової діяльності студентами-правниками, її особливості обґрунтовують специфікою самої професійної юридичної діяльності. Акцентовано, що наукова діяльність студентів-правників – інваріантна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти.

SCIENTIFIC ACTIVITY OF STUDENTS-LAWYERS AS A SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROBLEM

Ryabovol L. T., PhD in Pedagogy, Professor

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

lryabovol8@gmail.com

Keywords:

methodical system, scientific activity, students-lawyers, institutions of higher education, competence, programmatic learning outcomes.

The purpose of the article is to study the state of development of the problem of academic work of law students. It is established that this scientific and methodical problem continues to attract scientific interest. Consideration of it in the retrospect showed that development / self-development and self-improvement of the creative person were considered as a goal of domestic higher education in different times. For example, at the beginning of the 20th century, for this purpose, universities widely used lectures-disputes, problem-solving, creative tasks, joint research of teachers and students, in addition, students who participated in scientific activities stimulated morally and materially. It is established that the relevance of such approaches to the organization of training, the expediency of introducing methods of scientific activity in the educational process is confirmed by modern European experience. Domestic and foreign scholars view the students' scientific activity as a means of stimulating cognitive interest and activating educational and cognitive activity, a factor for improving the content and forms of training of specialists in higher education institutions, and enhancing the effectiveness of the training of law students for future professional activities. Scientists emphasize the essential role of positive motivation to improve themselves as a person and a specialist, which determines the readiness of the student to professionally oriented scientific activity, which determines the ability to effectively carry out scientific research in the professional field. The necessity of carrying out scientific work by students-lawyers, is substantiated by the fact that the main types of legal activity (law-making, law-explanatory, law-enforcement) provide for overcoming uncertainty by obtaining new knowledge, that is, conducting research. The specificity of the research culture of the future lawyer is also linked to the specifics of professional legal activity, part of which is the information activity, in particular, the effective processing of constantly growing information flows. It is concluded that the issues of the article are sufficiently thoroughly developed by domestic and foreign specialists. The results and conclusions of their works give ground to assert that the scientific activity of law students is an invariant component of the educational process in institutions of higher education, ensures the development of creative abilities and skills of independent scientific knowledge, plays a special role in preparing for a professional legal activity.

Постановка проблеми

Наукова діяльність, відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про освіту», є обов'язковою та невід'ємною складовою частиною освітнього процесу у закладах вищої освіти. До того ж

суб'єктами наукової та інноваційної діяльності, згідно з ч. 2 ст. 65 Закону України «Про вищу освіту», крім наукових, науково-педагогічних працівників, є також особи, які навчаються у закладах вищої освіти, тобто здобувачі освіти –

студенти, курсанти. Викладені положення корелюються із нормативним визначенням мети вищої освіти. Так, у ч. 1 ст. 17 Закону України «Про освіту» вона сформульована як «здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань» [1; 2].

Свій подальший розвиток викладені законодавчі приписи знайшли у статутних документах закладів вищої освіти. До прикладу, у Статуті Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка закріплено, що фундаментальною основою університетського життя є свобода в навчальній та науковій діяльності (п. 1.3), проведення якої шляхом наукових досліджень, забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, створення необхідних умов для реалізації їхніх здібностей і талантів є основними завданнями Університету (п. 1.4). Це забезпечується реалізацією в освітній діяльності таких принципів, як: інноваційність та орієнтація на інноваційні технології; інтеграція освіти і науки шляхом активного використання наукових досліджень і методів інноваційного характеру; наступність процесу здобуття вищої освіти тощо (п. 2.3). Наукова діяльність учасників освітнього процесу – важлива умова високого рівня підготовки фахівців. Посилення освіти і науки забезпечує фундаменталізацію освіти, залучення до наукової діяльності студентської молоді, якість освіти, відповідно до новітніх досягнень науки, культури (п. 2.5) [3].

Відштовхуючись від викладених вище положень, метою вищої юридичної освіти є здобуття особою високого рівня наукових, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за спеціальністю «Право». Очевидно, що наукові компетентності формуються як результат наукової діяльності здобувачів вищої юридичної освіти, отже, наукова діяльність студентів-правників – інваріантний складник їх підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика, окреслена темою нашої статті, продовжує привертати увагу зарубіжних і вітчизняних фахівців. Зокрема, це пояснюється тим, що однією з глобальних тенденцій розвитку світового освітнього простору, що її визначили С. Сисоева і Т. Кристопчук, є «... відхід від орієнтації на середнього студента, підвищений інтерес до обдарованого студента, до особливостей розкриття його здібностей та потенціалу» [4, с. 254], у чому, значною мірою, сприяє саме наукова діяльність студентів.

На необхідність її активізації акцентовано у Комюніке «Оновлений порядок денний ЄС щодо вищої освіти» (2017 р.). У результаті вивчення цього документа в контексті аналізу освітніх пріоритетів Європейського Союзу А. Сбруєва встановила, що у ньому виокремлено чотири актуальні проблеми розвитку європейської вищої освіти. Одна з них зумовлена потребою в активізації участі закладів

вищої освіти в інноваційній діяльності, що передбачає розвиток інноваційної культури університетів. У Комюніке акцентовано, що критично важливим є розвиток якісних магістерських та докторських програм, спрямованих на підготовку для регіону кадрів дослідників, розробників та менеджерів інновацій, які здійснюють наукові відкриття, беруть участь у просуванні й упровадженні нових ідей. Необхідним також є зосередження зусиль викладачів на формуванні у студентів «умінь розуміти нові підходи, мислити критично та творчо, діяти підприємливо в розвитку та реалізації нових ідей» [5, с. 59].

У зв'язку з актуальністю проблеми, окресленої темою даної статті, доцільним, вважаємо, є проведення дослідження узагальнювального характеру з метою вивчення стану дослідженості ступеня розробленості наукової діяльності студентів-правників як науково-методичної проблеми.

Виклад основного матеріалу

Передусім слід зазначити, що для позначення досліджуваного феномену використовують різні терміни: наукова, науково-дослідницька, науково-дослідна, індивідуально-дослідницька діяльність, наукова робота. Наразі основне поняття нашого дослідження – наукова діяльність студентів-правників. Ми виходимо з того, що саме такий термін закріплено у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність», згідно з п. 12 ст. 1 якого «наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування» [6].

Розгляд цього питання у ретроспективі засвідчив, що розвиток / саморозвиток і самовдосконалення творчої особистості розглядалися як мета вітчизняної вищої освіти в різні періоди її становлення. До прикладу, саме з цією метою на початку ХХ століття в університетах упроваджено предметну систему навчання, яка ґрунтувалася на принципах свободи викладання та вчення, була націлена не на «пересічну», а на яскраву особистість талановитого викладача і сильного студента, здатного до самостійного наукового пошуку. Однак, як зазначає Л. Корж-Усенко, деякі заклади освіти / факультети, зокрема і юридичний факультет Одеських вищих жіночих курсів, «прагнули уникнути труднощів перебудовного процесу». Так чи інакше, продовжує вчена, поглиблення вузькоспеціалізованого характеру навчальних дисциплін, пов'язаних із колом інтересів і наукових досягнень викладача, надавало змогу забезпечувати ґрунтовний науковий рівень занять, зміст яких набував актуального звучання, аргументованості, методологічного й методичного вдосконалення. Розвитку критичного мислення студентської молоді сприяли такі форми / методи, як лекції-диспути, на яких викладачі порушували ще не вирішені наукою питання, запитуючи «поради» у студентів; формування викладачами певної наукової проблеми, творчого завдання та вирішення їх студентами; проведення спільних наукових досліджень викладачів і студентів та створення відповідних праць у співавторстві. Важливо, що

рівень оволодіння студентами науковою методологією дослідження розглядався у цей період як один з критеріїв ефективності навчального процесу. Щодо контролю навчально-пізнавальної, зокрема наукової, діяльності студентів, то на початку ХХ століття перевагу почали надавати засобам позитивного стимулювання. Так, для талановитих студентів передбачалися: солідні гонорари (до 250 руб.) – за публікації наукових статей або переклад актуальних курсів лекцій зарубіжних авторів; премії та почесні відгуки визнаних авторитетів – за перемогу у конкурсі студентських наукових праць з тематики, запропонованої факультетами або обраної самостійно [7, с. 333, 335, 337, 341, 344, 347].

Актуальність таких підходів до організації навчання, зокрема доцільність упровадження методів наукової діяльності в освітній процес, підтверджується сучасним європейським досвідом. М. Amador, J. E. Fernández-Britto, S. Valido, M. Pena встановили, що наукова діяльність студентів формує у них настанови до систематичного набуття й оновлення знань. За результатами досліджень названих учених, робота студентів у наукових робочих групах, тематично пов'язаних з дослідницькими проектами викладачів, суттєво підвищує ефективність навчання, отже, повинна широко впроваджуватися в навчальний процес, а студенти, які її проводять, мають отримувати моральну й матеріальну винагороду. Розвитку творчих здібностей студентів сприяє також їх участь у наукових гуртках та оприлюднення відповідних наукових здобутків [8, с. 345].

Ю. Лавриш розглянула науково-дослідну роботу студентів як чинник удосконалення змісту і форм підготовки фахівців у закладах вищої освіти і визначила наступні вимоги до її організації: максимальна приближеність до навчального процесу; конкретність тематики, сучасний науковий рівень; поступове ускладнення тематики і завдань досліджень з урахуванням рівня підготовки студентів; професійно-творчий характер тощо. Науково-дослідна робота, вважає вчена, полягає в пошуковій діяльності, що виражається у самостійному творчому дослідженні, а її завданнями є розвиток у студентів умінь пошукової, дослідницької діяльності, застосування методів наукових досліджень, постановки й розв'язання наукових і технічних проблем, загалом розвиток науково-дослідницької компетентності. Суттєвою ознакою наукової діяльності, продовжує вчена, є творчість, креативність, що вимагає від дослідника вміння бачити наукову проблему, розуміти її зміст, організувати наукове мислення, зокрема точно формулювати визначення, оригінально викладати матеріал, прогнозувати, структурувати мету, завдання, висновки. Умовою розвитку креативності є цілеспрямоване навчання студентів різних аспектів і прийомів наукової діяльності, пошук проблеми, зв'язків, альтернатив, нетрадиційних та інноваційних поглядів, продукування цілей, оцінка розробленості теми й конструктивності мети [9, с. 73, 75].

Творчість, креативність – рушійна сила наукової діяльності, вважає Robert J. Sternberg, і пояснює це

тим, що творчість вимагає поєднання знань, стилів мислення особистості, інтелектуальних умінь (синтезувати, аналізувати, бачити проблеми й нові способи їх вирішення, виходити за межі традиційного мислення), відповідної мотивації і середовища. Особливу роль наразі він відводить практично-контекстній майстерності, що забезпечує інтеграцію освітньої, наукової та професійної діяльності і шляхом вирішення практичних завдань на науковій основі сприяє ефективній підготовці здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності [10].

Тісний зв'язок між творчістю й освітою обґрунтувала R. Shaheen. Учена вважає, що школа має стати місцем для заохочення творчості й саме це підвищить ефективність у виконанні завдань, покладених на неї суспільством. На основі аналізу документів різних країн з питань освітньої політики вона зробила висновок, що в усьому світі здійснюються заходи із упровадження в освіту креативності. До прикладу, згідно з Національним навчальним планом Великої Британії, метою школи є розвиток творчого, критичного мислення, що дасть їм змогу вирішувати проблеми, бути інноваційними, ініціативними. У переліку шести «ключових навичок» є і «навички креативного мислення» – генерувати ідеї, гіпотези, альтернативні інноваційні способи вирішення проблем. Розвитку такого мислення сприяє використання у процесі навчання досягнень науки і техніки, а також залучення тих, хто навчається, до наукових досліджень. Відповідно до документа, наука стимулює в здобувачів освіти інтерес до навколишнього світу і прагнення його пізнати, що активізує навчально-пізнавальну діяльність. Науковий метод інтегрує ідеї, теорію і практичний досвід, передбачає оцінку та пояснення подій, явищ і у такий спосіб стимулює критичне, творче мислення [11, с. 168].

Дослідники проблематики наукової діяльності здобувачів вищої юридичної освіти суголосні у тому, що така діяльність відіграє особливу роль у підготовці студентів-правників до майбутньої професійної діяльності. В. Савіщенко, наприклад, вважає, що творчість / творче мислення – професійно значуща інтелектуальна якість юриста, а самостійну, індивідуально-дослідницьку роботу розглядає як одну з форм розвитку професійно значущих якостей майбутнього юриста [12, с. 4, 13].

У своїх працях ми також наголошували, що у будь-якій галузі діяльності затребуваним сьогодні є ініціативний, креативний фахівець, котрий уміє використовувати новітні інформаційні технології для вирішення професійних завдань, становлення якого пов'язане з інноваційними формами, технологіями, методами, засобами навчання. Особливу роль наразі відіграє методично правильно організована самостійна робота студента, визначення індивідуальної освітньої траєкторії, упровадження індивідуального навчання [13, с. 309, 310].

На думку О. Мурзіної, участь студентів у науково-дослідній роботі, конкурсах, олімпіадах з правових дисциплін, гуртках, конференціях – складник

системи формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів. Учена акцентує, що важливу роль до того ж відіграє позитивна мотивація й стимулювання в студентів прагнення до вдосконалення себе як особистості й фахівця [14, с. 69-70, 140]. Роль мотивів визначається тим, що саме вони значною мірою зумовлюють готовність студента до професійно орієнтованої наукової діяльності й це знаходить свій відбиток у відповідному визначенні. Так, за Б. Баймухамбетовою, така готовність – цілісне особистісне утворення, що відображає результат внутрішнього особистісного й інтелектуального розвитку, охоплює мотиваційно-ціннісне ставлення до дослідницької діяльності, систему методологічних знань і дослідницьких умінь, професійно-значущі особистісні якості, що забезпечують ефективність дослідницької діяльності [15, с. 6]. За С. Тутаришевою, це – інтегрована особистісна якість, що визначає здатність і прагнення фахівця ефективно здійснювати наукові дослідження в професійній сфері, критеріями чого є необхідні обсяг і якість дослідницьких знань; продуктивність і дієвість дослідницьких умінь; стійка домінантність і перспективність пізнавальних інтересів; позитивне емоційне ставлення особистості до науково-дослідницької діяльності [16, с. 7].

Пояснюючи необхідність проведення наукової діяльності студентами-правниками, учені (В. Карташов, А. Жалинський, Р. Шагієва та ін.) виходять з того, що всі основні види юридичної діяльності (правотворча – розробка юридичних правил / норм і приведення їх у форму правових актів / документів; правороз'яснювальна – вивчення змісту правових норм; правозастосовна – вирішення юридичних справ згідно з нормами права) передбачають подолання невизначеності шляхом отримання нових знань, відповідним універсальним механізмом чого є дослідження. П. Пономарчук поділяє викладену думку. Оскільки дослідження – складова частина всіх видів професійної юридичної діяльності, а вміння їх проводити особливо важливі для юриста в сучасних умовах правових реформ, оновлення законодавства, виникнення нових сфер юридичної діяльності, доцільність проведення студентами-правниками наукової діяльності не викликає сумнівів, вважає вчений [17, с. 97].

Необхідність формування в студентів, поряд із теоретичними знаннями й професійними вміннями, і дослідницьких навичок І. Абрамова підтверджує результатами досліджень, проведених у Великобританії та США, щодо визначення чинників успішної професійної кар'єри. У зв'язку з цим, учена вказує на необхідність розвитку науково-дослідницької культури майбутнього юриста і розглядає цей феномен як складову його професійної культури. Наразі специфіку науково-дослідницької культури майбутнього юриста вчена пов'язує із специфікою самої юридичної діяльності та розуміє під першою готовність до активної, продуктивної освіти і самоосвіти, вираженої в уміннях використовувати інструментарій і методологію

дослідницької діяльності в галузі юридичних наук, законодавства, правозастосовної діяльності, в уміннях тлумачити й застосовувати нормативно-правові акти, які постійно змінюються, виявляти і встановлювати факти правопорушень, юридично грамотно кваліфікувати відповідні діяння, розробляти документи правового характеру. У структурі науково-дослідницької культури студентів-юристів вона виокремляє ціннісно-мотиваційний, когнітивно-операціональний, рефлексивно-комунікативний, індивідуально-творчий компоненти [18, с. 3, 7, 8].

С. Головка також виходить з того, що необхідними для юриста є такі вміння, як працювати в умовах, коли інформації недостатньо або вона має суперечливий характер; інтерпретувати й оцінювати інформацію, отриману з різних джерел; формулювати гіпотези і продукувати альтернативні підходи до вирішення ситуацій. В основі їх формування – дивергентне мислення, позначуване варіативністю у вирішенні навчальних і виробничих завдань, умовою розвитку якого є самостійність у навчально-пізнавальній діяльності, критичність, уміння сприймати нові ідеї, визнавати власні помилки [19, с. 162].

О. Федорчук у своїх розмірковуваннях відштовхується від того, що в інформаційному суспільстві збирання, зберігання, використання та поширення інформації (інформаційна діяльність) стає функціональним обов'язком, професійним завданням правника. Наразі вчена вважає, що у здобувачів юридичної освіти необхідно розвивати здатність ефективно опрацьовувати інформаційні потоки, що постійно зростають, освоювати сучасні ІКТ для забезпечення власних потреб і проведення ефективної професійної діяльності. Вони мають оволодіти способами здобуття нових знань, уміннями навчатися самостійно, працювати з інформацією, мислити самостійно, критично, творчо. Результати відповідних емпіричних досліджень дали вченій підстави стверджувати, що саме науково-дослідна й самостійна робота студентів відіграє важливу роль у формуванні таких умінь, крім того, сприяє зростанню ваги навчально-пізнавальних мотивів і зменшенню ваги меркантильних мотивів студентів під час навчання [20, с. 18].

Н. Пильгун поділяє викладені вище позиції вчених, що проведення студентами-юристами науково-дослідної роботи сприяє розвитку аналітичного мислення, необхідного для вирішення юридичних справ, формує здатність до аналітичного оцінювання ситуацій, загалом, є ефективним засобом підвищення якості їх підготовки, результативності навчання. Учений виокремив два основні напрями / види такої роботи: обов'язкова для всіх студентів, що здійснюється у межах процесу навчання, а саме: написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист курсових, дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру в період виробничої практики тощо; необов'язкова, що здійснюється поза межами безпосередньо навчання і ґрунтується на принципі добровільної участі

студентів у наукових гуртках, інформаційно-аналітичних, юридичних консультаціях, круглих столах, конференціях; написання й опублікування тез наукових доповідей тощо.

У своєму дослідженні вчений також акцентував на такий важливий аспект окресленої проблеми, як підготовка до науково-дослідної роботи студентів-правників молодших курсів, зокрема, указав на необхідність формування в них навичок робити огляд літератури з визначеної теми та узагальнення з проблеми дослідження, застосовувати інформаційні технології, а також визначив відповідні етапи науково-дослідної роботи студентів, а саме: вибір теми та обґрунтування актуальності дослідження; добір літературних джерел, документів, відомчих матеріалів; уточнення проблеми / теми, визначення мети і завдань, об'єкта, предмета, методології дослідження; систематизація накопиченого матеріалу; статистична обробка експериментальних даних; оформлення змісту, результатів і висновків наукової праці [21, с. 125, 128]. Загалом це корелює з підходом І. Абрамової щодо

формування науково-дослідницької культури в студентів юридичного профілю як складника їх професійної підготовки. У цьому процесі вчена виокремила мотиваційний, інформаційний, загальнотеоретичний, діяльнісний етапи самостійної науково-дослідницької роботи [18, с. 7].

Висновки та перспективи дослідження

Загалом, проблематика, окреслена темою статті, достатньо ґрунтовно розроблена вітчизняними й зарубіжними фахівцями. Результати і висновки їх праць дають підстави стверджувати, що наукова діяльність студентів-правників – інваріантна складова освітнього процесу в закладах вищої освіти, забезпечує формування в молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, відіграє особливу роль у підготовці до професійної юридичної діяльності. Перспективним у напрямку дослідження видається обґрунтування авторських методичних систем наукової діяльності студентів-правників та експериментальна перевірка їх ефективності.

Література

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-19. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Статут Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нова редакція) : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 22.06.2017 № 902. URL : https://www.cuspu.edu.ua/images/abiturientu-2017/07-25/Статут_ЦДПУ_2017
4. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
5. Сбруєва А. Актуальні проблеми якості викладання у європейській вищій школі: аналіз пріоритетів освітньої політики ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 5 (69). С. 49-63.
6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Дата оновлення: 11.10.2017. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
7. Корж-Усенко Л. Академічні традиції та інновації: ретроспекція правового поля та практики вітчизняної вищої школи. *Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах* : монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої та Г. Ю. Ніколаї. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. С. 324-349.
8. Amador M., Fernández-Britto JE., Valido S., Peña M. The scientific work of students: its role in the formation of health professionals. *Educacion Medica Y Salud*. 1984. № 8(4). P. 344-358.
9. Лавриш Ю. Е. Особливості організації науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка. 2013. Вип. 2. С. 72-76.
10. Sternberg Robert J. The Nature of Creativity. *Creativity Research Journal*. 2006. Vol. 18. No. 1. P. 87-98.
11. Shaheen R. Creativity and Education. *Creative Education*. 2010. Vol. 1. No. 3. P. 166-169. DOI: 10.4236/ce.2010.13026
12. Савіщенко В. М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 22 с.
13. Рябовол Л. Т. Професійна підготовка фахівців у закладах вищої освіти: деякі загальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 5. С. 307-313.
14. Мурзіна О. А. Формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2017. 318 с.
15. Баймухамбетова Б. Ш. Формирование готовности магистрантов к исследовательской деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Челябинск, 2011. 20 с.

16. Тутарищева С. М. Формирование готовности будущих специалистов к научно-исследовательской деятельности в профессиональной сфере (на примере специальности «Юриспруденция») : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Майкоп, 2006. 20 с.
17. Пономарчук П. Н. Исследовательская компетенция как цель подготовки будущих юристов. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Образование. Педагогические науки»*. Вып. 13. 2011. № 24. С. 96-100.
18. Абрамова И. А. Формирование научно-исследовательской культуры у студентов юридического профиля в процессе обучения в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Владикавказ, 2012. 23 с.
19. Головки С. Г. Інноваційна освітня діяльність як необхідна умова якісної підготовки майбутніх правників. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2015. № 2(35). С. 161-164.
20. Федорчук О. С. Формування у майбутніх правознавців навичок професійного застосування інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 22 с.
21. Пильгун Н. В. Методика підготовки студентів молодших курсів юридичного спрямування до науково-дослідної роботи. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2010. № 4 (17). С. 124-128.